

M

MARIA ETXABE

Zarautzen jaio zen 1903ean eta herri berberean eman zuen azken hatsa 1993an. Jarduera literario laburra izan zuen; ale bi baino ez dugu jaso berarengandik: teatro-lan bat eta Donostian eman zuen hitzaldi baten gidoia. Teatro-lanak *Itziar'ko ama* du izena eta Salvador Arriola apaizaren *La Virgen de las Angustias* gaztelaniazko lanaren itzulpena da. Gipuzkoako Aurrezki Kutxaren *Jurentud* aldizkariaren literatur lehiaketako saria hartu zuen lanak eta Azpeitian estreinatu zen 1929ko irailaren 7an. Teatro-lan horri buruz honakoa esan zuen *Aztartzalek*: «Ederki euskeratua dago izan ere antzerki au. Euskera argi, legun, goxoan, antzerkian gertatzen danari dagokion bezalaxe.»

Euskal Esnaleak gonbidatuta, hitzaldia eman zuen Donostian apirilaren 27an. Hitzaldiaren izenburua *Zorionaren iturria gizonak non du?* izan zen eta jendeak asko goraiatu zuen (hitzaldia eman zuenaren gaztetasuna azpimarratu zuten). Hitzaldi honetarako gidoi gisa ohar batzuk idatzi zituen hamaika orrialdetan eta ohar horiek Koldo Mitxelena Kulturunearen Urkijo Fondoan daude gordeta. Erakunde horren eskuzabaltasunari esker, oharrok argitaratu egin ahal izan ditugu, transkripzio tipografikoarekin batera.

Emakumeak argalak gerala ; zenbat
aldiz entzuten degu!

Bai ba... gizonak indar eta jakin-
duriz beteak bai-daudez...

Etta... gizon indartsu eta jakintsu oiek
; nondik sortuak ditugu?

Ez ote-dira gogoratzen berak ere ba-
dutela edo mandutela ama bat?

Etta aita danak edo izango dana
ez ote da gogoratzen bere semetxoak ere ama
bat bear dula izan?

Arrigarria da askoren jarduna gai onentzat
eta ; tamala benetan! aita batzuen naiga-
bea, semea nai eta alaba joitzen ba-zaie

Ba dakit nik, bat baino geigo`na,
alaba jaio zaiela ta, iñork galdetu ba-die, zer
dan, (jaio-berria) naigabe aundiarekin
erantzun dutenak, mielka

;) Txina`ra urratzen asi otegera? (oitura azaldu)

Emakumeak argalak gerala ; zenbat
aldiz entzuten degu!

Bai ba... gizonak, indar eta jakin-
duriz beteak bai-daudez...

Etta... gizon indartsu eta jakintsu oiek
; nondik sortuak ditugu...?

Ez ote-dira gogoratzen berak ere ba-
dutela edo izan dutela ama bat?

Etta aita danak edo izango dana
ez ote da gogoratzen bere semetxoak ere ama
bat bear dula izan?

Arrigarria da askoren jarduna gai onentzat
eta, ; tamala benetan! aita batzuen naiga-
bea, semea nai eta alaba joitzen ba-zaie

Ba dakit nik, bat baino geigo`na
alaba jaio zaiela ta, iñork galdetu ba-die, zer
dan, (jaio-berria) naigabe aundiarekin
erantzun dutenak, mielka

;) Txina`ra urratzen asi otegera? (oitura azaldu)

Jaungoikoari eskerrak, ez gera emen
sieturano eldu

Eskerrak baitare, ba-ditugana
oraindik gizonak diotenak, — Jaungoikoak
emakumea, gizona baño zerbait geigotik
sortuzula—, eta, ala da

Ondo dakigu guziok, Jaungoikoak
egintzula gizona, era ontan... (jarraitu asal-
duaz nola)

Esan lezake nor edo nork, gizona
bustiñetik sortua ba-zan, bere sayatzetik egiña
re, bustiña izango da-la—

Bai, egia. Auntzen umea, berriz, antxu-
mea.

Baitare, zugaitz edo trunkoak lurretik
sortzen dira (jarraitu asalduaz zer.)

Egin dezagun kontu, batek erosten du-la
trunko bat ogei errialdean eta trunko artatik
atera du-la, kutz eder bat, ? Zalduko-ote luke

Jaungoikoari eskerrak, ez gera emen
orretano eldu
Eskerrak baitare, ba-ditugana
oraindik gizonak diotenak. —Jaungoikoak
emakumea, gizona baño zerbait geigotik
sortuzula—, eta, ala da...
Ondo dakigu guziok, Jaungoikoak
egintzula gizona, era ontan... (jarraitu asal-
duaz nola)
Esan lezake nor edo nork. —gizona
bustiñetik sortua ba-zan, bere sayatzetik egiña
re, bustiña izango da-la—
Bai, egia. Auntzen umea, berriz, antxu-
mea
Baitare zugaitz edo trunkoak lurretik
sortzen dira (jarraitu azalduaz, zer.)

Egin dezagun kontu, batek erosten du-la
trunko bat ogei errialdean eta trunko artatik
atera du-la, kutz eder bat, ?Zalduko-ote luke

kutx ori osei erialdean?

Ez det uste orelako baikurik izango danik, trunckoaren dirutan edo presiyuan, hainbeste izerdi aterazi dion pitxia saltzeko

Ez det ba uste Jaungoikoak gizona baño gitxiagoko ustean egingo zunik emakumea Zerbaitegatik artuzun lan geixio bera egiteko

Zergatik ez otezun-ba bata bezela besteare egin, guztiya zezakean da? Berak jakingo-du

Jaungoikoak ere, gizon egiteko, ama bat nai izandun eun munduan, eta naigabe aundienetan, amaren lastanak jotzen zitun semearen garrastazunak

Aita-ordeko bat ere izantzun, Jose, Arek, bere izerdiarekin irabazten-zun bere emazte eta semearen janaria (azaldu gizonaren lotsa)

Ona emen ikasbide edera, Benarrak, lan egiten eun. Emazteak berriz,

kutx ori ogei errialdean?

Ez det uste orelako baikurik izango danik, trunckoaren dirutan edo presiyuan, hainbeste izerdi aterazi dion pitxia saltzeko

Ez det ba uste Jaungoikoa gizona baño gitxiagoko ustean egingo-zunik emakumea Zerbaitegatik artuzun lan geixio bera egiteko

Zergatik ez otezun-ba bata bezela besteare egin, guztiya zezakean da? Berak jakingo-du

Jaungoikoak ere, gizon egiteko, ama bat nai izandun eun munduan, eta naigabe aundienetan, amaren lastanak jotzen zitun semearen garrastazunak

Aita-ordeko bat ere izantzun, Jose, Arek, bere izerdiarekin irabazten-zun bere emazte eta semearen janaria (azaldu gizonaren lotsa)

Ona emen ikasbide edera, Benarrak, lan egiten eun. Emazteak berriz

Emazteak, beriz, zeukan senar eta
 semetxoaren ardura
 Semetxoak, jaun eta jabe izan arren
 erakutsi zigun, seme baten eginbearra da-la,
 gurasoak maitatzea eta beren laguntzalle
 izaten. Orrela Jose'k bere zartzan, Jesús,
 izantzun laguntzaillerik onena.
 Orrela, sendi aren garrastazunak, pakez-
 ko maitasun gozo batek arintzen zitun guziak
 Gaur, tamalez, sendi askotan
 arkitzen da maitasun onen utsunea
 eta ezin pakerik izan beren artean,
 etzuten ezagutzen maitasunik elkartzekoan
 begira zergatik askotan (azaldu O. N.'ri gertatua)

Beste batzutan gertatzen da, aita
 kaskillua dalako eta ama xinburun
 xamarra dalako... ez diote bata besteari
 utseegite bat bakarrare barkatzen eta sortzen
 dira beren arteko ixkanbillak
 Ykasiko dute gauz ederrik orrelakoen semeak

Emazteak, beriz, zeukan senar eta
semetxoaren ardura

Semetxoak, jaun eta jabe izan arren,
erakutsi zigun, seme baten eginbearra da-la
gurasoak maitatzea eta beren laguntzalle
izaten. Orrela Jose'k bere zartzan, Jesús,
izantzun laguntzaillerik onena.

Orrela, sendi aren garrastazunak, pakez-
ko maitasun gozo batek arintzen zitun guziak

Gaur, tamalez, sendi askotan
arkitzen da maitasun onen utsunea
eta ezin pakerik izan beren artean,
etzuten ezagutzen maitasunik elkartzekoan
begira zergatik askotan (azaldu O. N.'ri gertatua)

Beste batzutan gertatzen da, aita
kaskillua dalako eta ama xinburun
xamarra dalako... ez diote bata besteari
utseegite bat bakarrare barkatzen eta sortzen
dira beren arteko ixkanbillak

Ykasiko dute gauz ederrik orrelakoen semeak

; A... nolako zartza guraso oientzat seme
 oren laguntzarekin!
 Eta, zer gauza gitxi bear izaten duten asko-
 tan ekiteko
 Senarrak esaten du... Emakumearekin
 etzeok atarramentu onik, jeskerrak, geronek
 daramazkigunari prakak, bestela... zeñek
 burutu!
 Emazteak dio, ... gizon danak berdiñak
 ; ez dezu gaur arroagorik gizona baño.
 Emakumearen lanak, ez dira beñere
 ezer. Goizetik arratsera gelditugabe lanean
 guretzak ez da zortzi ordurik, ala ere guk
 egiten deguna, ez da ezer.
 Goiza joaten zaigu, bat da la eta
 bestea da la, gosaria da la eta bazkaria
 da-la; arratsaldea berriz, beren alkondara
 eta praka zarrak konpontzen eta galtzer-
 dietako zuloak betetzen; gero, etxera
 datozenerako, apariya pronto-pronto, ^{Kontuz} bestela!

A... nolako zartza guraso oientzat seme
oren laguntzarekin!

Eta, zer gauza gitxi bear izaten duten asko-
tan ekiteko

Senarrak esaten du... Emakumearekin
etzeok atarramentu onik, jeskerrak, geronek
daramazkigunari prakak, bestela... zeñek
burutu!

Emazteak dio, ... gizon danak berdiñak
ez dezu gaur arroagorik gizona baño.

Emakumearen lanak, ez dira beñere
ezer. Goizetik arratsera gelditugabe lanean,
guretzak ez da zortzi ordurik, ala ere guk
egiten deguna, ez da ezer

Goiza joaten zaigu, bat da la eta
bestea da la, gosaria da la eta bazkaria
da-la; arratsaldea berriz, beren alkondara
eta praka zarrak konpontzen eta galtzer-
dietako zuloak betetzen; gero, etxera
datozenerako, apariya pronto-pronto, ^{Kontuz}
bestela!

5

Orra egun guziko gure lanak.
 Atzo konpon dutako kaltzerdiak,
 gaur orpotik patatak agirian:
 bazkari eta aparia,
 bapo dar amate sabelian,
 Atzo bezela gaur,
 gaur bezela bihar,
 orela urteko egunak
 guretzako izaten dira.
 Gizonak, etxe bat egiten ba-dute,
 urtea etorri eta urtea jun
 an dago ura tente-tente,
 sortzi ordu bakarrik jardun
 eta, guzia egin dutela urte

Nere auzoko andre batek ala esaten du
 Guk ere, etxeak egiten ekinbearko degu, eta
 zenbait gizonak baño obeto egingo genduke
 eta berak, egitea dauzke emakume lanak,
 ordun ikusiko gera. (esan «B. A.»ko gertaera)

Orra egun guziko gure lanak.
 Atzo konpondutako kaltzerdiak,
 gaur orpotik patatak agirian:
 bazkari eta aparia,
 bapo daramate sabelian,
 Atzo bezela gaur,
 gaur bezela bihar,
 orela urteko egunak
 guretzako izaten dira.
 Gizonak, etxe bat egiten ba-dute,
 urtea etorri eta urte jun
 an dago ura tente-tente;
 sortzi ordu bakarrik jardun
 eta, guzia egin dutela urte

Nere auzoko andre batek ala esaten du
 guk ere, etxeak egiten ekinbearko degu,
 zenbait gizonak baño obeto egingo genduke
 eta berak, egitea dauzke emakume lanak,
 ordun ikusiko gera. (esan «B. A.»ko gertaera)

Pertatik dator gizon eta emakume
arteko ez-bear oek guziak?

Ez dalako artzen bear añako
ardurakin emakumea

Bai ba; gertatzen da, gurasoak, geigo
saiatzen dirala semeekin ikastoletan da
erakusten, berak dirala, uste dutelako,
dirala etxera irabazian ekaariko dutenak

Neskatxak beriz, bein hamarau-bat
urteezkero etxeratu dira amaren lagun
izateko: Etxeko goraberak jakinezkero,
uste dute naiko dutela eta... emen da
ge utsegitea aundia

Ez dut onekin esan-nai,
emakumeak ere ikasibear dutela sendakintzan
letradu, arkitekto, injiniere, edo beste orrelako
l karreran bat, ez... ba dauzka emakumeak
beste jakinbear batzuek eta...; zenbat
gizonen onerako izango litzake bera!
(esan Napoleon'ek zertziyon)

Zertatik dator gizon eta emakume
arteko ez-bear oek guziak?

Ez dalako artzen bear añako
ardurakin emakumea

Bai ba; gertatzen da, gurasoak, geigo
saiatzen dirala semeekin ikastoletan da
erakusten, berak dirala, uste dutelako,
etxera irabazian ekaariko dutenak

Neskatxak beriz, bein hamarau-bat
urteezkero etxeratu dira amaren lagun
izateko: Etxeko goraberak jakinezkero,
uste dute naiko dutela... emen da-
go utsegite aundia.

Ez dut onekin esan-nai,
emakumeak ere ikasibear dutela sendakintzan
letradu, arkitekto, injiniere, edo beste orrelako
karreran bat, ez... ba dauzka emakumeak
beste jakin bear batzuek eta...; zenbat
gizonen onerako izango litzake bera!

(esan Napoleon'ek zertziyon)

!!! Ama!!!; Zer gauz ederra!

Zer balio du beren uestez, gauz aundiak jakitea, amaren eginbeirak betetzen ez daki emakumeak?

¡Ama!, ¡Ona emen zorionaren iturria jironentzat!

Seaska, bear du izan gizonen lenbiziko atsedun lekua eta seaska on amaren besoak bear dute izan; Antxen artuko ditu muxu goxo eta laztan xamurrak;

Antxen pixtuko ditu semearen begiak amaren begitako argiak. Lenbiziko itz gozoak, antxen entzungo ditu, lo, lo, abestuaz amatxok bere maiteari

Baitare antxen bere biotz xamurraren ondoan bigun-bigun aziko du semetxoaren biotza eta, sutuko du Jaungoikoa ganako maitasun gar bizi-batekin.

Berak erakutsiko du lenbiziko oinkadak zuzentzen

¡Ama!!!; Zer gauz ederra!

Zer balio du, beren uestez, gauz aundiak jakitea, amaren eginbeirak betetzen ez daki emakumeak?

¡Ama!, ¡Ona emen zorionaren iturria jironentzat!

Seaska, bear du izan gizonen lenbiziko atsedun lekua eta seaska on amaren besoak bear dute izan; Antxen artuko ditu muxu goxo eta laztan xamurrak;

Antxen pixtuko ditu semearen begiak amaren begitako argiak. Lenbiziko itz gozoak, antxen entzungo ditu, lo, lo, abestuaz amatxok bere maiteari

Baitare antxen bere biotz xamurraren ondoan bigun-bigun aziko du semetxoaren biotza eta, sutuko du Jaungoikoa ganako maitasun gar bizi-batekin.

Berak erakutsiko du lenbiziko oinkadak zuzentzen

9
eta erakutsiko diyo izar bat, berari jarraitu
dezayon

Elduten da sasoi bat, griña-txar
jolas gaizto eta ekaitz gogorak sortzen diranak
semearen biotzean. Ordun artzen du aitak
seme orren ardura, amak baño obeto jakin
lezakelako galbide askoren berri eta erakutsi-
ko dio beti amaren izarrari. Bera izan dedin
iluntasun guzietan bere argi

¡Baña, jolas oietan atsedendu nai
dun semea erruki! Ez dabil ori zorion bila
Eta zenbaten kaltegarri izango dan baldin
ez pa daki bear bezela jolastan zergatik... diote
ta ala da «gizona da la, ume aundi bat
eta emakumea bere jostailua» Erruki jostailu
oiekire zergatik, usteko dute berak bezela
biotz gabeak dirala
Asko dira esaten dutenak, Emakume-
ak, ez dakitela gizonak aña maitatzen

eta erakutsiko diyo izar bat, berari jarraitu
dezayon

Elduten da sasoi bat, griña-txar
jolas gaizto eta ekaitz gogorak sortzen diranak
semearen biotzean. Ordun artzen du aitak
seme orren ardura, amak baño obeto jakin
lezakelako galbide askoren berri eta erakutsi-
ko dio beti amaren izarrari begiratzen, bera izan dedin
iluntasun guzietan bere argi

¡Baña, jolas oietan atsedendu nai
dun semea erruki! Ez dabil hori zorion bila
Eta zenbaten kaltegarri izango dan baldin
ezpadadaki bear bezela jolastan, zergatik... diote
ta ala da, «gizona da la, ume aundi bat
eta emakumea bere jostailua» Erruki jostailu
oiek'ere, zergatik, usteko dute berak bezela
biotz gabeak dirala

Asko dira esaten dutenak, Emakume-
ak, ez dakitela gizonak aña maitatzen

10

¡gesurra! jaurki esana ba-da're, zergatik
ama baten maitasuna, berdin gabea-da
Oro bat gaztean artean ere, neskatxa batek
beste gazte bat maitatzera elduten danean
oso-osorik biotza itxatzen egiten du, baña,
¡a... gajoa! aspertzen da ume-aundi ori
jostatu orretaz, naidu aldendu biotz orrengan-
dik baña ain-dago gogor itxatxita, urratzen
du eta an gelditzen da satitxo bat, kentzen
dio zoriona, gero negarrez ezpadute ikusten, biotz
gabeak gerala emakumeak, diote
negarrez, bear algaitezute ba ikusi
biotza degula sinisteko?. Negarrik gabe ez
dago malkorik, baña malkorik gabe negar
egiten da-la jakingo dezute, noski. Eta ber
naigabea biotzak negar egitean, ez du ba iñork
ikusten barrena. Yllun egotea da eta, ezin iñork
alaitu. ¡Utune aundi bat barrenean dauka!
berak bakarrik daki bere berri

¡gezurra! Gaizki esana ba-da're, zergatik
ama baten maitasuna, berdin gabea-da
Oro bat gazteen artean ere gertatzen da, neskatxa batek
beste gazte bat maitatzera elduten danean
oso-osorik biotza itxatzen egiten du arena, baña,
¡a... gajoa! aspertzen da ume-aundi ori
jostallu orretaz, naidu aldendu biotz orrengan-
dik baña ain-dago gogor itxatxita, urratzen
du eta an gelditzen da satitxo bat: kentzen
dio zoriona, gero negarrez ezpadute ikusten, biotz
gabeak gerala emakumeak, diote

Negarrez, bear algaitezute ba ikusi
biotza degula sinisteko?. Negarrik gabe ez
dago malkorik, baña malkorik gabe negar
egiten da-la jakingo dezute, noski. Eta, zer
naigabea biotzak negar egitean, ez du ba iñork
ikusten barrena. Yllun egotea da eta, ezin iñork
alaitu. ¡Utune aundi bat barrenean dauka!
berak bakarrik daki bere berri

Ba-dira baitare gizonak, maitasunari 14
bear bezea erantzuten dakienak. ~~Guerra~~
onetzaz esango dizutet zerbait eta bukaera
emango diot

«Pedro Lartaun»
eta
Mirentxu «Usoa»

Marie Etxabe

Ba-dira baitare gizonak, maitasunari
bear bezea erantzuten dakienak.
onetzaz esango dizutet zerbait eta bukaera
emango diot

«Pedro Lartaun»
eta
Mirentxu «Usoa»

Marie Etxabe